

LA SIBIL·LA DE MALLORCA

Pervivència i continuïtat després de la UNESCO

Francesc Vicens Vidal

L'any 2010 la Sibil·la de Mallorca va ser inclosa en la Llista Representativa del Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat de la UNESCO. La singularitat i la rellevància d'aquesta tradició, així com el seu caràcter de representació ritual lligada a un temps —el Nadal— i a un territori —Mallorca— i els seus trets singulars, la varen fer mereixedora de la màxima distinció. Aleshores s'assolia una fita històrica impulsada anys abans pel Consell de Mallorca en virtut de la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears, per la qual el Cant de la Sibil·la era distingit amb la categoria de Bé d'Interès Cultural (declaració de Bé d'Interès Cultural de 13 de desembre de 2004).

El Cant de la Sibil·la, immutable a les accions institucionals, se segueix representant la nit de Nadal a totes les esglésies de l'illa «com s'ha fet sempre»: una dona, o un infant, vestida de sibil·la puja a la trona o a l'altar per cantar els versos del Judici Final en una seqüència teatral que en la majoria dels casos esdevé molt ritualitzada i solemne. Però durant l'última dècada, i paral·lelament a les pràctiques tradicionals, el Cant de la Sibil·la ha anat assumint nous àmbits de la societat i de la cultura de Mallorca i de vegades ha anat més enllà. Aquesta extensió d'usos associats al Cant de la Sibil·la no només ha donat lloc a un bon nombre de produccions artístiques de nova creació, sinó que també ha possibilitat dinàmiques culturals de debat i reflexió entorn del patrimoni immaterial i de la idea de la identitat mallorquina.

La Sibil·la. Parròquia de Sant Joan (Mallorca).

Dins l'era de la tecnologia, la immediatesa i la globalització, les manifestacions de la cultura local tenen la possibilitat de visibilitzar-se massivament. Així doncs, representacions com el Cant de la Sibil·la —també el Misteri d'Elx o el *silbo gomero*—, arran de la seva incorporació a la Llista Representativa del Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat de la UNESCO, han passat de ser pràctiques perifèriques a formar part de l'aparador global. Aquest fet ha donat lloc a dinàmiques socials i culturals sense precedents que han posicionat la Sibil·la en un indret planetari més visible. Ara bé, les conseqüències d'aquesta transformació no han passat inadvertides. Si, per una banda, s'ha aconseguit un alt nivell de difusió i visibilitat, per l'altra, s'han incrementat els nous escenaris on la Sibil·la es representa de manera descontextualitzada i amb altes dosis de folklorisme.

En qualsevol cas, la tensió entre aquestes dues forces, entre allò que es voldria que fos la Sibil·la i allò que realment és, ha donat pas a un debat sobre com es construeixen les identitats individuals i col·lectives. Aquest debat tracta aspectes fonamentals de la comunitat i la seva identitat, i apunta directrius per al tercer mil·lenni: com volem ser vistos com a poble, com volem ser representats, quina capacitat tenim per consensuar símbols o quins mecanismes s'articulen i ens representen a l'hora de projectar ideals i valors.

De tots aquests aspectes volem destacar l'atiament del debat sobre patrimonialitzar l'immaterial. Aquest debat coincideix amb el sorgiment de les popularíssimes festes de nova creació, conegudes amb el terme genèric de *neofestes*, que estan donant lloc a nous focus de diàleg en què la participació,

l'esclat col·lectiu i la reivindicació dels valors del poble prenen una rellevància especial. En qualsevol cas, més enllà de l'objecte tangible, els mecanismes de patrimonialitzar els valors i els sentiments de l'activitat humana esdevenen una tasca certament complexa.

Al segle XXI, les repercussions socials, culturals i religioses del Cant de la Sibil·la radiquen bàsicament en quatre idees: distinció, reconeixement, singularitat i prestigi. La idea de la distinció ve donada per l'indubtable interès de la Sibil·la com a manifestació antiga legitimada històricament. El reconeixement és un factor de visibilitat social que promou els vincles entre els membres de la comunitat i també els vincles intercomunitaris. El valor de la singularitat, en canvi, va lligat a la noció d'exclusivitat territorial —hom sap que la Sibil·la, tot i ser una manifestació que en temps pretèrits es va dur a terme arreu del continent europeu, avui es manté de manera ininterrompuda únicament a l'illa de Mallorca— i a la consistència dels vincles emocionals entre l'activitat i les comunitats que l'acullen. I, en darrer terme, el prestigi ve donat tant per la projecció institucional de la Sibil·la com per l'èxit de la representació del Cant en

una diversitat notable d'àmbits diferenciats de la societat i de la cultura.

Aquestes quatre idees ens ajuden a comprendre per què avui en dia el Cant de la Sibil·la constitueix una de les expressions més vives i singulars del patrimoni cultural immaterial de Mallorca. L'antiga tradició de cantar els versos d'*El jorn del judici* la nit de Nadal a totes les esglésies de l'illa ha esdevingut una referència imprescindible de l'imaginari col·lectiu nadalenc. Les particularitats de la representació que s'expressen en infinitats de conceptes i formes, unides a la percepció de l'exclusivitat, han donat lloc a un dels símbols més potents de la societat mallorquina del segle XXI.

Dins un món cada vegada més globalitzat per les corporacions i les franquícies del capitalisme, les expressions genuïnes de la cultura local no hi ha dubte que serveixen per a reafirmar la pròpia identitat. Així doncs, la Sibil·la es projecta al món a partir d'un relat d'autenticitat que paradoxalment ha contribuït a ampliar la quota del mercat turístic illenc.

Com a activitat humana que és, el Cant de la Sibil·la continua generant un ventall ampli de processos

simbòlics i emocionals ben singulars. Aquest fet és una conseqüència de la diversitat de les representacions actuals del Cant. La Sibil·la del santuari de Lluç, cantada per un blavet a la vall d'una muntanya, és diferent de la de la catedral, espectacular i solemne; de la mateixa manera que les dels pobles del Pla de Mallorca ho són de les dels petits pobles de la serra de Tramuntana o de les barriades humils de Palma. Totes, però, constitueixen unes músiques amb significat, sovint emblemàtiques, pel fet de vincular emocionalment els individus amb el grup de referència. A cada un d'aquests indrets que acabam d'esmentar se'ls pressuposa una experiència social, cultural i religiosa que genera expectatives diferents entorn del Cant; també responen a tradicions històriques diferents i a processos de representació que els fan únics i especials. I, a conseqüència d'això, la Sibil·la es mostra i es viu de maneres distintes. Malgrat tot, el Cant de la Sibil·la propicia la cohesió del grup i és percebuda com una activitat compartida per tothom.

El mes de novembre de l'any 2023 es compliren tretze anys de la Sibil·la en la Llista Representativa del Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat de la UNESCO. No hi ha dubte que durant aquest

© JOAN JOSÉ 'POTTI' / FONDS DEL SERVEI DE PATRIMONI HISTÓRIC DEL CONSELL DE MALLORCA

La Sibil·la. Parròquia de Vilafranca de Bonany. (Mallorca)

El municipi és correcte?
Vilafranca de Bonany?

temps la mirada externa ha contribuït a incentivar les polítiques culturals insulars de difusió i de producció. En aquest sentit, i més visiblement després de la crisi econòmica de l'any 2008, les polítiques de la comunitat autònoma, principalment del Consell de Mallorca, s'han esforçat per incentivar alternatives a la demanda massiva de sol i platja. Des d'aleshores, l'oferta turística s'ha anat implementant a partir de l'augment del capital cultural i del capitalisme verd. Tot plegat ha servit per a expandir el circuit de la producció turística a partir del relat cultural i ecològic. Algunes veus, com les del geògraf Ivan Murray, consideren que, tot i que la UNESCO contribueix activament a activar i dinamitzar el potencial turístic de l'indret, també esdevé, per damunt de tot, una marca comercial, fins al punt que, si els objectes de la cultura material i immaterial no tenen aquest potencial comercial i turístic, sembla que no tinguin valor per si mateixos. En qualsevol cas, insistim en el fet que la incorporació del Cant de la Sibil·la a la Llista Representativa del Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat, tot i que ha servit per a difondre el Cant i incentivar-ne la producció cultural de Mallorca i fora de Mallorca, no ha modificat ni ha incidit de manera significativa les representacions tradicionals del Cant. Això s'explica pels forts vincles que té la Sibil·la amb les comunitats i els pobles que acullen l'activitat. Així s'explica en un dels punts del dossier de la candidatura de la Sibil·la a la Llista Representativa del Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat: «[...] un dels elements més rellevants del cant és que, malgrat la forta pressió del turisme com a factor cultural d'influència externa, el Cant de la Sibil·la es manté fortament arrelat en el poble i actua com a element cultural de cohesió identitària.»

Durant el període 2010–2023, hem estat testimonis d'una revifalla d'activitats relacionades amb la Sibil·la que han tingut la finalitat de fer que

es valori i de situar-la a escala mundial. Aquesta sinergia ha servit per a superposar una nova dimensió cultural a l'experiència tradicional del Cant: mentre totes les esglésies continuen representant la tradició sibil·lina «com s'ha fet sempre» durant la nit de Nadal, el món de la cultura ha activat tot un seguit de mecanismes vàlids de dinamització. Així ha estat com la Sibil·la s'ha convertit

La Sibil·la. Parròquia de Vilafranca de Bonany. (Mallorca)

en un artefacte multidimensional capaç d'articular tota classe d'activitats relacionades amb el món de l'art i de la cultura. Aportacions acadèmiques de caràcter divulgatiu i científic, experiències didàctiques, edicions historiogràfiques i peces artístiques de diverses disciplines s'han inspirat en la Sibil·la de Mallorca. Dins aquest context, les xarxes socials i internet han tingut una funció indispensable en l'actualització mediàtica de la Sibil·la. Aquest fet ha contribuït a l'adequació del Cant als nous registres artístics, així com als nous formats tecnològics, per a transcendir les fronteres insulars i atendre la curiositat i l'efecte suggestiu de la mirada externa.

Així i tot, l'interès per divulgar la Sibil·la no podem dir que hagi estat una conseqüència directa de la seva incorporació a la Llista Representatiu. Des dels anys vuitanta del segle XX, la Sibil·la de Mallorca ha estat objecte d'activitats que han servit per a donar-li importància —de la mateixa mane-

ra que la proliferació de sibil·les de nova creació com a peces de fusió musical ha estat un fet més relacionat amb les inclinacions cap a la música tradicional de l'escena pop illenca que amb la UNESCO. En qualsevol cas, la incorporació de la Sibil·la a la Llista Representativa del Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat ha servit per a intensificar les dinàmiques culturals

que envolten la Sibil·la no només a l'illa de Mallorca, sinó també a altres indrets. A València i Barcelona, per exemple, s'ha fet servir l'etiqueta del patrimoni immaterial mundial per a legitimar concerts de la Sibil·la que poc han tingut a veure amb l'experiència tradicional de la Sibil·la mallorquina. La Capella de Ministrers de València o el Cor Francesc Valls de Barcelona fa anys que ofereixen com a peça de concert i l'anuncien amb el distintiu de la UNESCO com a reclam de prestigi cultural. Aquest fet ha contribuït a pressuposar una certa idea de pancatalanitat del Cant —les versions de la Sibil·la que es canten arreu dels països de parla catalana són en català antic, fet que aporta la dimensió d'unitat cultural i lingüística als qui promouen l'activitat.

Tot plegat ens mostra que la Sibil·la de Mallorca —i, consegüentment, les d'altres indrets d'arreu del país—, en l'inici del tercer mil·lenni, es manté gràcies a unes dinàmiques socials i culturals vives i rellevants que la sustenten i la fan possible cada any.